

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.25>

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННЕ ПЕРЕТИНАННЯ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Гаврік Р.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1557-0594>
e-mail: gavrik.roman@gmail.com

Демчик Н.,

кандидат юридичних наук
викладач кафедри адміністративної діяльності
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7480-7753>
e-mail: demnpet@ukr.net

Гаврік Р., Демчик Н. Юридична відповідальність за незаконне перетинання державного кордону: зарубіжний досвід правового регулювання.

В науковій статті автори провели наукове дослідження зарубіжного досвіду притягнення до юридичної відповідальності за незаконне перетинання державного кордону за законодавством суміжних держав та держав Європейського Союзу. На підставі проведеного дослідження, автори дійшли висновку, що відповідно до зарубіжного законодавства щодо відповідальності за незаконне перетинання державного кордону, за такі діяння переважно передбачається кримінальна відповідальність (передусім пострадянські держави, крім України, Білорусі, Естонії та Молдови; Сполучене королівство Великої Британії та Північної Ірландії; Польща; Франція; Німеччина). Однак, законодавство багатьох держав Європейського Союзу, в тому числі Чехії, Словаччини та Естонії передбачає кримінальну відповідальність лише у випадку наявності обтяжуючих обставин під час перетину державного кордону, передбачаючи адміністративну відповідальність за перетинання державного кордону в інших випадках. Такими обставинами є: застосування сили чи загроза неминучого застосування сили під час перетинання державного кордону, порушення повітряного кордону, ігнорування сигналу про зупинку або наказу, який надає посадова особа прикордонної служби, перетин кордону групою осіб або транспортним засобом у місці, не призначеному для перетину кордону, повторне правопорушення під час перетину кордону, завдання серйозної шкоди

здоров'ю або життю посадовій особі прикордонної служби. Схожим чином здійснюється правове регулювання юридичної відповідальності за незаконне перетинання державного кордону і в Україні – це адміністративне правопорушення, однак за наявності кваліфікуючих обставин (незаконне перетинання державного кордону з метою нанесення шкоди інтересам держави, а також у разі вчинення незаконного перетинання державного кордону особою, якій заборонено в'їзд на територію України, або представниками підрозділів збройних сил чи інших силових відомств держави-агресора) – злочин. Білоруське законодавство передбачає за незаконне перетинання державного кордону, яке відбувається вперше адміністративну відповідальність, а за повторне вчинення – кримінальну. Виключно як адміністративне правопорушення розглядають незаконне перетинання державного кордону такі держави, як Республіка Словенія та Республіка Молдова, законодавство яких взагалі не передбачає кримінальної відповідальності за незаконний в'їзд та незаконне перебування на території країни.

Ключові слова: незаконне перетинання державного кордону; державний кордон; адміністративна відповідальність; кримінальна відповідальність; адміністративне правопорушення.

Havric R., Demchuk N. Legal responsibility for illegal crossing of the state border: foreign experience of legal regulation.

In the scientific article, the authors conducted a study of foreign experience in prosecuting for illegal crossing of the state border under the laws

of neighboring countries and the European Union. Based on the study, the authors concluded that according to foreign legislation on liability for illegal crossing of the state border, such acts are mostly criminal liability (especially post-Soviet states, except Ukraine, Belarus, Estonia and Moldova; the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland; Poland; France; Germany). However, the legislation of many European Union countries, including the Czech Republic, Slovakia and Estonia, provides for criminal liability only if there are aggravating circumstances when crossing the state border, providing for administrative liability for crossing the state border in other cases. Such circumstances are: use of force or threat of imminent use of force when crossing the state border, violation of the air border, ignoring the stop signal or order issued by a border guard official, crossing the border by a group of persons or a vehicle in a place not intended to cross the border, repeated offense while crossing the border, causing serious damage to health or life of a border guard official. Similarly, the legal regulation of legal liability for illegal crossing of the state border in Ukraine is an administrative offense, but in the presence of qualifying circumstances (illegal crossing of the state border to harm the interests of the state, as well as illegal crossing of the state border by a person prohibited entry into the territory of Ukraine, or representatives of units of the armed forces or other law enforcement agencies of the aggressor state) – a crime. Belarusian law provides for administrative liability for illegal crossing of the state border for the first time, and criminal liability for repeated offenses. States such as the Republic of Slovenia and the Republic of Moldova, whose legislation does not provide for criminal liability for illegal entry and illegal stay in the country, consider illegal crossing of the state border exclusively as an administrative offense.

Key words: illegal crossing of the state border; state border; administrative responsibility; criminal liability; administrative offense.

Постановка проблеми. Україна згідно з Конституцією України є суверенною і незалежною державою. Суверенітет України поширюється на всю її територію, яка в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканною. В зв'язку з початком російсько-української війни (яка 2022 року переросла у широкомасштабне військове вторгнення), Україна як ніколи потребує як підвищення обороноздатності та нарощування військового потенціалу, так і законодавчого врегулювання щодо підтримання територіальної цілісності та суверенітету держави. У зв'язку з цим починаючи з 2014 року Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України було прийнято ряд нормативно-правових документів, які вре-

гульовують питання щодо правил в'їзду, виїзду та перебування громадян України, іноземців та осіб без громадянства на тимчасово окупованій території, а також доповнено та внесено зміни до Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо порушення цих правил, в тому числі в контексті притягнення до адміністративної відповідальності за незаконне перетинання державного кордону та до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили незаконне перетинання державного кордону з метою нанесення шкоди інтересам держави, а також у разі вчинення незаконного перетинання державного кордону особою, якій заборонено в'їзд на територію України, або представниками підрозділів збройних сил чи інших силових відомств держави-агресора [1, с. 112]. Одним із способів удосконалення законодавства у зазначеній сфері дослідження є використання зарубіжного досвіду правового регулювання відповідальності за незаконне перетинання державного кордону за законодавством інших держав, передусім суміжних з Україною та держав Європейського Союзу.

Стан опрацювання проблематики. Проблематика юридичної відповідальності за незаконне перетинання державного кордону досліджувалася рядом науковців, таких як Р. В. Гринько, Ю. Б. Курилюк, І. П. Кушнір, Я. О. Кушнір, Л. Ю. Літвін, А. Ф. Мота, А. А. Нікітін, А. М. Притула, Т. О. Цимбалістий, В. В. Федосєєв та іншими, однак лише А. А. Нікітін торкався частково питання зарубіжного досвіду відповідальності за порушення законодавства з прикордонних питань.

Метою статті є розкриття зарубіжного досвіду притягнення до юридичної відповідальності за незаконне перетинання державного кордону за законодавством суміжних держав та держав Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. Якщо провести аналіз європейського законодавства та законодавства країн пострадянського простору щодо юридичної відповідальності за незаконне перетинання державного кордону або спробу незаконного перетинання державного кордону, то можна простежити в цілому різність підходів до можливої криміналізації або декриміналізації цього суспільно небезпечного діяння.

Так, кримінальна відповідальність за незаконне перетинання державного кордону передбачена законодавством таких країн колишнього Радянського Союзу як: Азербайджанська республіка, Республіка Білорусь, Республіка Вірменія, Грузинська республіка, Республіка Казахстан, законодавством країни-агресора – Російської Федерації. З іншого боку, незаконне перетинання державного кордону є злочином і за законодавством Сполученого королівства Великої Британії та Північної Ірландії, а також держав

Європейського Союзу – Латвійської республіки, Литовської республіки, Республіки Польща, Французької республіки, Федеративної республіки Німеччина [2; 3].

В той же час, відповідно до ч.1 ст. 371 КК Республіки Білорусь незаконне перетинання державного кордону є злочином лише у випадку, якщо особа вже притягувалась до адміністративної відповідальності за це діяння протягом року і передбачає покарання у вигляді арешту до 6 місяців або позбавлення волі до 2 років. В ч.ч. 2 і 3 ст. 371 КК Республіки Білорусь передбачаються кваліфікуючі ознаки для більш суворого покарання (до 7 років позбавлення волі з конфіскацією майна) у випадках: її вчинення особою, що раніше була засуджена за вчинення цього злочину, чи вчинене іноземцем або особою без громадянства, що був попередньо депортованим або висланим за межі Республіки Білорусь, особою, яка вчинила цей злочин до закінчення строку дії заборони в'їзду в Республіку Білорусь, чи службовою особою із використанням своїх службових повноважень, чи у складі організованої групи. Дії особи щодо організації перетинання державного кордону є окремим складом злочину і кваліфікуються за ст. 371-1 КК Республіки Білорусь [4, с. 25; 5, с. 24-25]. Таким чином, якщо особа вперше незаконно перетинає державний кордон з Республікою Білорусь, то вона несе адміністративну відповідальність [4, с. 33].

У розділі 11 «Злочини проти держави» (ст. 344 глави 40 «Злочини проти порядку управління») КК Грузинської республіки встановлено відповідальність за незаконне перетинання державного кордону. Кваліфікований склад цього злочину передбачає відповідальність за аналогічні діяння, учинені групою осіб або із застосуванням насильства чи погрозою його застосування. У примітці до статті зазначено, що вона не поширюється на іноземних громадян, які прибули до Грузії, або осіб без громадянства, які відповідно до Конституції Грузії просять у влади притулку, якщо їхнє діяння не містить ознак іншого злочину [6, с. 16].

Схожою в цьому контексті є позиція, закріплена в КК Латвійської Республіки. Так, у ст. 284 глави 22 «Злочинні діяння проти порядку управління» передбачено відповідальність за перетинання державного кордону без дорожнього документа або дозволу відповідних установ. Частина друга зазначеної норми передбачає відповідальність за ті самі дії, учинені повторно [6, с. 16; 7, с. 52].

Виключно як адміністративне правопорушення розглядають незаконне перетинання державного кордону такі держави, як Республіка Словенія та Республіка Молдова, законодавство яких взагалі не передбачає кримінальної відповідальності за незаконний в'їзд та незаконне перебування на території країни [1; 2].

Законодавство таких країн, як Чеська республіка, Словацька республіка та Естонська республіка передбачає як кримінальну відповідальність лише у випадку наявності обтяжуючих обставин під час перетину державного кордону.

Наприклад, Пенітенціарний кодекс Естонської Республіки передбачає відповідальність за незаконне перетинання державного або тимчасово контрольованої лінії, вчинене з непокорю співробітникові прикордонної охорони, який подав сигнал чи наказав зупинитися (ст. 81.1). Кваліфікованим складом є те саме діяння, учинене групою осіб або із застосуванням насильства чи погрозою його застосування стосовно особи, яка мала намір припинити вчинення злочину, або вчинене з використанням транспортного засобу в не передбаченому для цього місці [1; 2, с. 50-51; 6, с. 16].

Словацьке законодавство криміналізує незаконне перетинання державного кордону лише у випадку його поєднання із застосуванням сили, а чеське – також у разі погрози застосування сили, а також у разі порушення повітряного кордону Чехії [2].

Висновки. На підставі вище викладеного наукового дослідження, можемо визначити наступне. Аналіз зарубіжного законодавства щодо відповідальності за незаконне перетинання державного кордону, дозволяє сказати, що за такі діяння переважно передбачається кримінальна відповідальність (Азербайджанська республіка, Республіка Білорусь, Сполучене королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Республіка Вірменія, Республіка Казахстан, Латвійська республіка, Литовська республіка, Республіка Польща, Французька республіка, Федеративна республіка Німеччина). В той же час, законодавство багатьох європейських держав, передбачає кримінальну відповідальність лише у випадку наявності обтяжуючих обставин під час перетину державного кордону, передбачаючи адміністративну відповідальність за перетинання державного кордону в інших випадках. Такими обставинами є: застосування сили чи загроза неминучого застосування сили під час перетинання державного кордону (Чеська республіка, Словацька республіка, Естонська республіка), порушення повітряного кордону (Чеська республіка), ігнорування сигналу про зупинку або наказу, який надає посадова особа прикордонної служби, перетин кордону групою осіб або транспортним засобом у місці, не призначеному для перетину кордону, повторне правопорушення під час перетину кордону, завдання серйозної шкоди здоров'ю або життю посадовій особі прикордонної служби (Естонська республіка). З іншого боку, законодавство Республіки Словенія не передбачає кримінальної відповідальності за незаконний в'їзд та незаконне перебування на території країни. Це ж саме можна сказати про законодавство Республіки Молдова.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гаврік Р. О. До питання про прикладні проблеми притягнення до адміністративної відповідальності за незаконне перетинання державного кордону (у справах про подвійне громадянство). *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 2. С. 112-116. URL: http://par-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/PAP_2_2020-1.pdf.
2. Баранов А. П. О гармонизации национальных законодательств государств – участников СНГ в области ответственности для незаконных мигрантов и для всех категорий лиц, оказывающих содействие незаконной миграции. *Миграционное право*. 2011. № 3. С. 16–18.
3. Огляд європейського законодавства щодо відповідальності за незаконний перетин державного кордону. Інформаційна довідка (на запит народного депутата). *Європейський інформаційно-дослідницький центр*. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29263.pdf>.
4. Анализ правового регулирования борьбы с незаконной переправкой лиц в Республике Беларусь, Республике Молдова и Украине. Киев, 2008. 75 с.
5. Комаровская Г. Г., Макарчик Н. И., Селиванов А. В. Ответственность иностранных граждан и лиц без гражданства за нарушение правил пребывания в Республике Беларусь. Вопросы депортации: практ. пособие. Мн.: Тесей, 2003. 64 с.
6. Нікітін А. А. Кримінальне законодавство зарубіжних країн щодо порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію та виїзду з неї. *Соціально-правові студії*. 2019. Випуск 3 (5). С. 14–20.
7. Нікітін А. А. Кримінальна відповідальність за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. Дис. ... канд. юр. наук. Спец.: 12.00.08 – «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ, 2018. 218 с.